

ЁШЛАР ОНГИ ВА МАЪНАВИЯТИНИ ИНТЕРНЕТ ВА ИЖТИМОЙ ТАРМОҚЛАР ТАЪСИРЛАРИДАН ҲИМОЯ ҚИЛИШ ОМИЛЛАРИ

Б.Ў.Рўзиев

Тошкент тиббиёт академияси ўқитувчиси

Аннотация

Интернет ва ижтимоий тармоқлар тез ривожланиб бормоқда. Шиддат билан ривожланиб бораётган ахборот оқимида турли мафкуравий таъсир ва зарарли ғоялардан маънавиятни асраш, ёшларнинг соғлом фикрли бўлиб тарбия топиши муҳим масаладир. Мақолада интернет ва ижтимоий тармоқларнинг ёшлар онги ва маънавиятига таъсирлари ва ундан ёшларни ҳимоя қилиш омиллари ҳақида фикр юритилган.

Калит сўзлар: Интернет, ахборот оқими, турли мафкуравий таъсирлар, ёшлар онги, маънавият, мафкуравий полигон, таълим-тарбия.

Интернетнинг оммалашиб бориши бир қанча қулайликларнинг кашф қилинишини, ҳаёт суръатларининг тезлашишини ва турли аҳамиятга эга бўлган ўзига хос янгиликларнинг кириб келишига, тарқалишига сабаб бўлди. Ҳозирги кунда ҳаётимизни интернетсиз тасаввур қилиш жуда мушкул. Айниқса, ёшлар ҳаётида глобал тармоқнинг ўрни тобора ошиб бормоқда. Интернет дунёнинг турли нуқталарида яшовчи одамларнинг ўзаро мулоқотини ҳамда ахборот алмашинувини мукамал даражада осонлаштирди.

Юртимизда ҳам интернет тизими ривожланиб, ундан фойдаланувчилар сафи жадал суръатлар билан кенгайиб бормоқда. Тармоқ орқали ахборот излаш, қабул қилиш, узатишнинг жуда қулай ва оммабоплиги ундан фойдаланувчилар сонининг тобора ортиб боришини таъминлайди.

2022 йил январда дунё бўйича ундан фойдаланувчилар сони ер юзи аҳолисининг 62,5 % ¹ ташкил этган ҳолда, бу кўрсаткич йилдан-йилга ошиб боради. Мамлакатимизда 2022 йилнинг январь ойи маълумотларга кўра интернетдан фойдаланувчилар сони (мобил интернет фойдаланувчилари билан қўшиб ҳисоблаганда) 27,2 миллиондан ошиқни ташкил этган.² Бундан кўриниб турибдики юртимизда ахборот олиш ва уни тарқатиш имконияти ошиб бормоқда ва бу давр талаби ҳисобланади. Таъбир жоиз бўлса, биринчи Президентимиз И.Каримов айтганларидек “Бугунги кунда ёшларимиз нафақат ўқув даргоҳларида, балки радио- телевидение, матбуот, интернет каби воситалар орқали ҳам ранг-баранг ахборот ва маълумотларни олмоқда. Жаҳон ахборот

¹ <http://wearesocial.com>

² <https://review.uz/>

майдони тобора кенгайиб бораётган шундай бир шароитда болаларимизнинг онгини фақат ўраб-чирмаб, уни ўқима, буни кўрма, деб бир томонлама тарбия бериш, уларнинг атрофини темир девор билан ўраб олиш, ҳеч шубҳасиз, замоннинг талабига ҳам, бизнинг эзгу мақсад-муддаоларимизга ҳам тўғри келмайди”³.

Интернетнинг бугунги кундаги ривожини ёшларга ғоявий таъсир ўтказишнинг миқёси ва кўламининг кескин даражада ўсишига олиб келди.

Тўғри, ахборот технологияларининг кескин ривожини кўл меҳнатини анча осонлаштириб, техника орқали ишлаш имконини берди. Ҳозирда бир жойга бориш, ким биландир боғланиш, оғиримизни енгил қилишда техниканинг бизга берган имкониятларини таърифлаш шарт эмас. Керак бўлса иш юритишимизнинг рақамли шаклда бўлиши, ижтимоий тармоқлар орқали керакли маълумотлар ва хизматларнинг оммалашганлиги туфайли ишимизни осон ҳал қилаямиз. Бундай тармоқлар орқали исталган жойингизда туриб, жаҳонда рўй бераётган ҳодисалардан бохабар бўлишингиз, дўст-биродарларингиз ҳолидан хабар олишингиз ёки ҳаётингизнинг муҳим онлари акс этган фотосуратлар, видео лавҳалар ва бошқа турдаги ахборотларни алмашишингиз мумкин. Аммо, глобаллашувнинг ижобий ва салбий томонлари бўлгани каби, ижтимоий тармоқлар ҳам шундай хусусиятларга эга эканини унутмаслик зарур. Албатта, глобал тармоқ – улкан ресурс. Бироқ, бу ресурсдан ким ва қандай мақсадларда фойдаланиши ҳам жуда жиддий масалалар сирасига киради.

Чунки, ҳозирги вақтда дунё бўйлаб кенг фойдаланилаётган ижтимоий тармоқлардаги мулоқотлар чегара билмаяпти. Силлиқ қилиб айтганда, виртуал ҳаёт кундалик турмушимизнинг ажралмас қисмига айланиб улгурди. Виртуал олам инсоннинг ўз қобиғидан чиқиши дунёни ёлғон ва сохта нигоҳлар билан кўришига ҳам сабаб бўлмоқда. Ижтимоий тармоқлардаги муносабатлар одо-ахлоқ чегарасини бузиб ўтмоқда. Бу ўзгача олам, инсонни ишдан чалғитаётгани бир масала бўлса, сохта муҳаббат ва дўстлик муносабатлари кўплаб оилаларнинг бузилишига олиб келаётгани ачинарлидир. Бу тузоқ нафақат ёшларни, балки ҳали-ҳануз ўзини англамаган катта ва ўрта ёшлиларнинг ҳам ҳаётига чуқур кириб келмоқда. Жуда кўп одамлар виртуал мулоқот деб, ҳақиқий воқеликдан воз кечмоқда. Ҳаётда турли қийинчиликлар ва муаммоларга учраётганлар ижтимоий тармоқларда жуда фаол. Шу ўринда бир гап. Ижтимоий тармоқлар асосан ўз ҳаётдан норози бўлган одамларни бирлаштираётгандек кўринади.

³ Каримов И.А. Юксак маънавият-енгилмас куч. Т. “Маънавият”. 2008 й . 71-бет

Кўп ҳолларда бир-бирини танитайдиган одамлар нима ҳақида суҳбатлашади? Танишув сайтларида вақтини ўтказётганлар мароқли суҳбат кураётгандек бўлади. Афсуски, бундай ҳолатлар айниқса ёшлар орасида учраб турибди. Бу эса ҳар бир юртдошимизни хавотирга солмоғи лозим. Шу ўринда Президентимиз Шавкат Мирзиёевнинг “Бугун замон шиддат билан ўзгаришти. Бу ўзгаришларни ҳаммадан ҳам кўпроқ ҳис этадиган ким - ёшлар. Майли, ёшлар ўз даврининг талаблари билан уйғун бўлсин. Лекин айни пайтда ўзлигини ҳам унутмасин. Биз киммиз, қандай улуғ зотларнинг авлодимиз, деган даъват уларнинг қалбида доимо акс-садо бериб, ўзлигига содиқ қолишга ундаб турсин”⁴ деб таъкидлаши айни ҳақиқатдир.

Виртуал олам инсонни манипуляция қилмоқда. Манипуляция – бу фикрий қарамлик орқали ўзига бўйсундириш демакдир. Мутахассислар фикрича, виртуал оламда инсоннинг вақтни идрок қилиш тизими бузилади, ижтимоий фаоллиги камаяди. Энг даҳшатлиси, бу жараёнда виртуал воситаларнинг салбий таъсири маънавий-ахлоқий таназзул билан чегараланиб қолмай, кўп касалликларни ҳам келтириб чиқарар экан...

Бу маълумотларнинг илмий асослари америкалик шифокорлар Гвенн ва Кларкэ ўз тадқиқотларида таҳлил қилиб, “ижтимоий тармоқлардан кўп фойдаланиш унга ўрганиб қолиш ва натижада ундан узоқлашиш эса руҳий тушкунликни, яққаланиб қолишни, ўзини бахтсиз ҳис қилишини ва бу муаммолар жисмоний касалликларни ҳам келтириб чиқаришини”⁵ асосли таъкидлашади” .

Мутахассислар фикрича, интернет айни пайтда “кибержиноятчилик” деб номланган янги турдаги жиноятларга ҳам йўл очмоқда. Вирус ва бошқа зарарли дастурлар, қонунга зид ахборотлар тайёрлаш ва тарқатиш, электрон хатларни оммавий тарқатиш, хаккерлик ҳужуми, веб-сайтларга ноқонуний кириш, фирибгарлик, муаллифлик ҳуқуқини бузиш, кредит карточкалари рақами ва банк реквизитларини ўғирлаш каби жиноятлар шулар жумласидандир. Шундай бузғунчиликни ўз олдига мақсад қилиб қўйганлар ахборот-коммуникация технологияларидан усталик билан фойдаланиб, жамиятга ҳам, кўплаб шахсларга ҳам моддий ва маънавий зарарлар келтирмоқда.

Умуман ҳали ҳаётий тажрибаси, мустақил фикри, ўзининг нуқтаи назарига эга бўлмаган ёшларнинг мафкуравий таъсирларга тушиб қолиши тез-тез учрайди. Шунинг учун ҳам ёшларнинг онгида соғлом мафкурани шакллантириш доимо долзарблигича қолади. Буни ўз вақтида яхши билган Ўзбекистоннинг

⁴ Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб янги босқичга кўтарамиз. Т. “Ўзбекистон” 2017 й.486 бет

⁵ Gwenn Schurgin O’Keeffe, Kathleen M. Clarke Clinical Report-The Impact of Social Media on Children, Adolescents, and Families // PEDIATRICS March 2011,127(4):800-4

биринчи президенти Ислом Каримовнинг “мафкуравий полигонлар ядро полигонларидан ҳам хавфлироқ”⁶ деб берган таърифларини бугун инсоният ўз кўзи билан кўриб гувоҳ бўлмоқда. Негаки бугунги кунда сохта ғоялар ва бузғунчи мафкуралар таъсири воситасида ўз таъсир доирасини кенгайтиришга интилаётган сиёсий кучлар ва ҳаракатлар ҳам кўпайиб бормоқда. Ижтимоий тармоқлар орқали тарқалётган турли форматдаги маълумотлар ҳар қандай инсонни ўзига қаратишга ҳаракат қилади. Асли воқелик нималигини тушунмаганлар, хусусан ёшлар, тармоқда кўрган маълумотларига ишонишади, натижада ғаразли ниятдаги кучлар таъсирига тушиб қолишади.

Юқоридагилардан хулоса чиқарган ҳолда ёшларимизни интернет таҳдидларидан ҳимоя қилиш учун қуйидаги омилларга эътибор қаратиш лозим деб ҳисоблаймиз.

Биринчидан тарбия энг авало оиладан бошланади, шунинг учун оилаларда фарзанд тарбиясини ота-оналар жиддий назорат қилишлари лозим бўлиб, вояга етмаган фарзанди мактабда ёки жамоат орасида ҳуқуқбузарлик содир этганда, ота-оналарни маъмурий жавобгарликка тортиш, қатъий тартибда тегишли жаримага тортиш лозим.

Иккинчидан мактаб, оила ва маҳалла тизимли равишда ҳамжиҳатликда ишлашини таъминлаш лозим. Бунда тарбияси ёмон болаларни уларнинг Ота-онаси иштирокида маҳаллаларда тегишли муҳокама қилишни тизимли ташкиллаштириш лозим.

Ҳозирги вақтда мактабларда биргина синф раҳбари, битта мактаб психологининг ўзи етарли ҳисобланмайди. Уларнинг иши ҳам қоғозбозлик билан бўлиб, ўсмир ёшлар тарбисига вақти ва меҳнатинг самарасини қониқарли даражада деб бўлмайди. Шунинг учун, **учинчидан**, мактабларда болаларнинг тарбияси учун директор муовинлари сонини кўпайтириш лозим.

Тўртинчидан, таълим муассасаларида спорт ва фан тўғарақларининг ишини кучайтириш лозим. Аксарият ёшларнинг ҳамма нарсаси етарли ва бўш вақти кўп бўлган ҳолда, виртуал таҳдидлар таъсирига тушиб бормоқда.

Бешинчидан, таълим муассасаларида ҳозирги вақтда аниқ фанлар, табиий фанлар ва тилларга эътибор кучайиб, ижтимоий гуманитар фанлар қисқариб кетди, бу эса ёшларнинг дунёқарашига, ҳаётий тасаввурларига таъсир кўрсатмоқда. Ҳозирги аксарият ёшларнинг фикри тез ва осон пул топишга қараб ўзгариб бормоқда. Бу эса ёшларда ва жамиятда енгил яшаш, инсоният қадрини пул билан ўлчашга, миллий қадриятларнинг унутилишига сабаб бўлмоқда. Шунинг учун ижтимоий-гуманитар фанларнинг ҳам турини ва соатлар ҳажмини ошириш лозим.

⁶ Миллий истиқлол ғояси асосий тушунча ва тамойиллар. Т. “Ўзбекистон”. 2000 й. 3-бет

Айниқса бугунги дунёда содир бўлаётган турли виртуал сиёсий найранглар ва интернет орқали таҳдидларни тушуниш ва таҳлил қилишда тарих, жамиятшунослик, социология, маънавиятшунослик фанларининг етарли даражада ўқитилиши самарали натижа беришини ҳисобга олиш лозим.

Олтинчидан, ёшларимиз ўз вақтларини тўғри тақсимлашлари, китоб мутоласига алоҳида эътибор қаратиши лозим. Афсуски, интернет ва ижтимоий тармоқда кўп бўладиган ёшларнинг кўпчилигининг ҳаётий тушунчалари, дунёқараши саёзлигича қолмоқда. Виртуал олам гирдобиди яшамокда.

Фикримиз сўнгида шундай таъкидлаш жоизки, ижтимоий тармоқларнинг маънавиятга катта таъсир ўтказишини эсдан чиқармаган ҳолда, ҳар бир ёш, маълум бир эзгу мақсад сари ҳаракат қилиши ва ўз илмини мунтазам бойитиб бориши, соғлом фикрда бўлиши чинаккам мақсад сари муҳим қадам ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар ва манбалар :

1. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб янги босқичга кўтарамиз. Т. .Ўзбекистон.2017
2. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. –Т.: Маънавият, 2008.
3. Gwenn Schurgin O’Keeffe, Kathleen M. Clarke Clinical Report- The Impact of Social Media on Children, Adolescents, and Families // PEDIATRICS March 2011,127(4):800-4
4. Миллий истиқлол ғояси асосий тушунча ва тамойиллар. Т. “Ўзбекистон”. 2000 й.
5. www.wearesocial.com
6. www.review.uz